

Kulttuurintutkimus-lehdessä (2/2004) julkaistiin hiljattain pääkirjoitus, jossa käsiteltiin refereemenettelyä tieteellisissä aikakauskirjoissa ja toivottiin refereemenettelyn ohjeistoa. Virittäjässä on käytetty refereemenettelyä vuodesta 1992. Vaikka olemme omana päätoimittajakautenamme usein keskustelleet keskenämme sekä refereejulkaisemisen periaatteista että sen merkityksestä, emme ole tuoneet tätä keskustelua julki. Tässä suunvuorossa tuomme esille joitain seikkoja arviointijärjestelmän pyörittäjän näkökulmasta.

Virittäjässä käytetään samantyyppistä refereemenettelyä kuin monessa muussa tieteellisessä lehdessä: käsikirjoitukset lähetetään nimettöminä kahden nimettömänä pysyvän asiantuntijan arviotavaksi. Arvioijina käytämme toimitusneuvoston jäseniä ja ulkopuolisia asiantuntijoita.

Asiantuntijat arvioivat käsikirjoituksen julkaisukelpoisuutta ja pohtivat, miten kirjoitusta voitaisiin kehittää edelleen. Arvioinnin kautta kirjoittajalle tarjoutuu tilaisuus saada kommentteja joltain toiselta saman tutkimusalan asiantuntijalta, usein sellaiselta, jonka kanssa kirjoittaja ei muuten tulisi keskustelleeksi tutkimuksestaan. Arvioijien valinnassa olemme pyrkineet välttämään sisäpiiriläisyyttä: asiantuntijana ei käytetä sellaista henkilöä, joka toimii kirjoittajan esimiehenä, alaisena tai työn ohjaajana tai jolla on yhteisiä julkaisuja kirjoittajan kanssa viimeisen kahden tai kolmen vuoden ajalta. Mikäli mahdollista, ei ole asetettu saman työyhteisön tutkijoita arvioimaan toisiaan. Samoja periaatteita on pyritty noudattamaan kirjallisuusosastossa kirjojen arvioijien valinnoissa. Suomen kokoisissa maissa ei tietenkään voi mennä liiallisuuksiin jääviysasioissa: olemme joutuneet punnitsemaan pätevän erikoisalan asiantuntijan löytämisen ja sisäpiiriläisyyden välttämisen välillä. Koska Suomen oloissa ei ole tavatonta, että asiantuntija tunnistaa kirjoittajan, huomautamme arvioijalle lähettämässämme saatekirjeessä, että viime kädessä asiantuntijaksi aiotun on itse jäävättävä itsensä, jos hän tuntee olevansa esteellinen.

Arvioinnissa on käytetty neliportaista asteikkoa:

- Kirjoitus on julkaistavissa sellaisenaan.
- Kirjoitus on hyväksyttävissä artikkeliksi, jos siihen tehdään esittämäni muutokset ja korjaukset.
- Kirjoitus ei ole vielä julkaisukelpoinen, mutta on kehittelemisen arvoinen. Uusi kirjoitus vaatii uuden arviointikierroksen.
- Kirjoitus ei ole Virittäjässä artikkelina julkaistavaa tasoa.

Arvioinnin ohjeessa pyydetään liittämään arvioon perustelut ja, mikäli ehdotetaan muokkauksia, erittelemään korjausta kaipaavat kohdat. Lausuntojen pituus vaihtelee; keskimäärin niillä on mittaa yhdestä kolmeen sivuun.

Joskus — harvoin — arvioijat sijoittavat kirjoituksen arviointiasteikon jompaan-kumpaan ääripäähän. Suurin osin arvioista asettuu asteikon keskivaiheille. Tällöin käy toisinaan niin, että toinen arvioija suosittaa julkaisua, toinen taas kehottaa kirjoittajaa kehittelemään käsikirjoitusta eikä suositakaan sen julkaisemista. Usein arvioijat kiinnittävät hie-

▷

man eri asioihin huomiota, ja päätoimittaja voi ottaa kantaa tehtyihin muutosehdotuksiin. Mikäli arvioijien suositukset eivät käy yksiin, päätoimittaja joutuu punnitsemaan julkaisupäätöksessään kahta eri suositusta. Jos jonkun arvioijan lausunto vaikuttaa kohtuuttomalta tai perustelemattomalta, on myös mahdollista pyytää jotakuta kolmatta arvioimaan kirjoitus. Viime kädessä julkaisupäätöksen tekee päätoimittaja.

Refereetoinnista keskusteltaessa on joskus ollut puheena arvioijien ja kirjoittajien nimettömyys — siis se refereejulkaisuissa varsin yleinen käytänte, että arvioijat antavat lausuntonsa nimettöminä käsikirjoituksesta, jonka kirjoittajaa ei heille paljasteta. Asiasta on esitetty näkökantoja puolesta ja vastaan, mielestämme perustellusti. Tätä keskustelua on käyty Virittäjänsä toimitusneuvostossa silloin, kun refereejärjestelmään siirryttiin 1990-luvun alussa. Käytänte painottaa kirjoituksen sisällöllistä antia kirjoituksen arvioinnissa, eikä tämä painopiste muutu, vaikka arvioija tai kirjoittaja pystyisikin tekemään valistuneen arvauksen käsikirjoituksen tai lausunnon kirjoittajan henkilöstä. Nimettömyyden merkittävin etu on se, että arvioitava kirjoitus voi tulla arvioiduksi sellaisenaan, riippumatta kirjoittajan henkilöllisyydestä tai asemasta tiedeyhteisössä. Sama pätee myös refereelausuntoihin: päätoimittaja arvioi niitä sisällön ja esitettyjen perustelujen kannalta eikä arvioijan aseman perusteella.

Toimiminen refereejärjestelmää käyttävän tieteellisen aikakauslehden päätoimittajan tehtävässä suo kiintoisan näkökulman tieteelliseen arviointityöhön. Refereetointi on hiljaista työtä oman tiedeyhteisön eteen: vertaisarviointia, joka tähtää entistä korkeatasoisempiin julkaisuihin. Lausunnot vaativat aikaa ja paneutumista toisen tutkimukseen ja pohdintaa siitä, miten sitä voisi vielä parantaa. Käsikirjoituksen kehittämisessä lausunnoilla voi olla ratkaiseva merkitys — olipa julkaisemista koskeva suositus puoltava tai epäävä. Lausuntojen pohjalta useimmat kirjoittajat kehittelevät kirjoitustaan ja tarjoavat siitä uuden, entistä paremmin argumentoidun version. Päätoimittajien näkökulmasta lopullinen, julkaistava kirjoitus on kirjoittajan puheenvuoro arvioijien, toimittajien ja kirjoittajien välisessä vuorovaikutuksen ketjussa. ■

MARIA-LIISA HELASVUO
SUSANNA SHORE